

Förhoppningar och brustna visioner i sjuk- vården

Björn Carlsson. **Porträtt av sjukvården inför tvåtusen-talet. Del 1. Det är vi som är vårdarbetarna.** 217 sidor. Åtvidaberg: Björnkullen AB förlag, 1996. Pris 300 kr på postgiro 82 22 29-1. ISBN 91-972928-0-X.

Recensent: professor Bengt Arnetz, enheten för vårdmiljö och hälsa, Statens institut för psykosocial miljömedicin, Stockholm.

Denna bok kommer synnerligen lämpligt. Den beskriver vad olika yrkesutövare inom vården tycker och tänker om vården, det förgångna, om framtiden och om livet i stort.

När hälso- och sjukvården diskuteras blir det lätt i termer av kalla och abstrakta siffror, som presenteras i tunga och för de flesta svårpenetrerade utredningar. Människan bakom siffrorna kommer inte fram. I boken »Porträtt av sjukvården inför tvåtusen-talet» läser man om vårdpersonals personliga referensramar och erfarenheter från barn- och ungdomen. Vad minns man från barndomen, varför valde man att söka sig till vårdyrket, vad tycker man om den pågående strukturomvandlingen av vården, hur ser man på framtiden? Dessa samt en rad andra viktiga frågor berörs.

Från pryoelev till pensionär

Tanken är att redaktören bakom boken skall gå vidare med att i porträttform även höra vad politiker, patienter och andra som är engagerade i vården tänker och tycker. Boken startar med pryoeleven och slutar med pensionären. Eftersom detta är personliga porträtt väljer respektive person själv hur de skall formulera svaren på några generella frågor, som de blivit ombedda att reflektera över. Trots detta återkommer vissa ord regelbundet.

Man har generellt förståelse för behovet av besparingar inom sjukvården. Man tycker dock att politiker och administratörer, som beslutar om nerdragningar och förändringar borde lyssna mera på de anställda i vården samt på patienterna. Lyssna är ett ord som dyker upp om och om igen. Bland vårdpersonal finns,

NYA BÖCKER

Illustration i boken »Porträtt av sjukvården inför tvåtusen-talet».

framhåller flera av de intervjuade, idéer om hur verksamheten kan förbättras, arbetsmiljön utvecklas och patientomhändertagandet bli mera optimalt. Dessa idéer tas dock aldrig till vara. Andra ord är Sisyfos-jobb eller andra uttryck som beskriver en känsla av att jobba i kraftig motvind, där man ser framtiden an med mycket stor oro. Flera av de intervjuade har varit med om flera omorganiseringar, stängningar av enheter och perioder av arbetslöshet. Man tycker i flertalet fall att arbetsinsatsen värderas lågt när det gäller lön, men det som får dem att fortsätta är patienternas uppskattning och uppmuntran.

Boken visar hur vårdanställda, allteftersom de blir mer mogna, reflekterar över sina egna liv i relation till det som de upplevt och upplever i vården. Missöden och livsöden presenteras, och egna glädje- och sorgestunder lyfts fram. Vikten av att som sjukvårdspersonal må väl i kropp och själ för att kunna ge god vård och omsorg blir också tydlig på flera ställen i boken.

Denna bok handlar inte om siffror. Den handlar inte om vad den typiske representanten för vårdanställda tycker. Den handlar om hur ett litet urval av människor, som står inför att börja i vården, är mitt uppe i arbetet eller som redan lämnat sin aktiva vård bana, tänker och känner och vad de oror sig över. Den handlar om förhoppningar och brustna visioner.

Stimulerar till eftertanke

Boken borde läsas av alla som planerar att arbeta i vården

eller redan gör det. Den uppmuntrar till eftertanke och till att vi både en och flera gånger funderar över vad det innebär att ta ansvar för andra människors liv och hälsa. Boken skulle med fördel kunna användas vid lokalt kvalitetsutvecklingsarbete. Den stimulerar till reflektion, där också andra aspekter än vårdtider, flöden, kronor och beläggningsgrad vägs in när det kommer till att bedöma vårdkvalitet. •

Två välkomna bidrag i floran av metodböcker

Kirsti Malterud. **Kvalitative metoder i medisinsk forskning.** En innföring. 216 sidor. Oslo: Tano-Aschehoug, 1996. Pris 238 nkr. ISBN 82-518-3491-0.

Harriet Holter, Ragnvald Kalleberg, red. **Kvalitative metoder i samfunnsforskning.** 294 sidor. Oslo: Universitetsforlaget, 1996 ISBN 82-00-22535-6.

Recensent: docent i psykologi/adjungerad professor Lillemor Hallberg, psykologiska institutionen, Nordiska hälsovårdshögskolan, Göteborg.

MEDICINSK FORSKNING

Den välskrivna boken »Kvalitative metoder i medicinsk forskning» välkomnas på det varmaste. Anledningen till detta är att olika grupper inom vård och omsorg, t ex läkare inom olika discipliner, behöver inviteras till och erbjudas kunskap om kvalitativa metoder i forskning kring patienter och deras sjukdomstillstånd. En kvalitativ ansats kan bidra till att kunskaps horisonten inom medicinsk forskning vidgas. Läkare är vana att ställa frågor där svaren ofta är givna. En induktiv ansats, dvs kvalitativ metodik, kan leda till upptäckter av nya svar och till att det som vanligen tas för givet ställs i fokus för kritisk analys.

Praktiska exempel

Denna bok är skriven av en erfaren läkare/forskare, och författaren belyser tillämpning av kvalitativ metod med ett

flertal relevanta medicinska frågeställningar. Dessa praktiska exempel är en styrka i boken.

Boken borde vara lämplig för alla som utbildas för eller sysslar med forskning som rör patienter inom vård och omsorg. Jag tänker speciellt på grund- och forskarutbildning av läkare, sjuksköterskor och annan vårdpersonal. Boken är också mycket lämplig för Nordiska hälsovårdshögskolans kursutbud, där undervisning om kvalitativa metoder har en framträdande plats. På Nordiska hälsovårdshögskolan representerar de studerande samtliga professioner inom hälso- och sjukvård i de nordiska länderna.

Forskningsproblemet avgör val av metod

Malteruds bok är indelad i fem delar: 1. grundprinciper för forskning, 2. forskningsprocessen, 3. design och fältarbete, 4. teoretiska spörsmål och 5. avslutningsord. En övergripande utgångspunkt för innehållet i boken är att ett specifikt forskningsproblem styr valet av metod och att vetenskaplig kunskap kan erhållas med hjälp av flera olika metoder och att ingen metod i sig är bättre än någon annan. En annan utgångspunkt är en kunskapssteoretisk syn som erkänner forskarens delaktighet i alla faser av kunskapsutvecklingen. Författaren erkänner att forskare med annan bakgrund än läkarens kan komplettera medicinsk kunskap på ett intressant sätt med hjälp av kvalitativ metodik, t ex deltagande observation.

Analysprocessen poängteras

Det poängteras i bokens första kapitel att samma krav på kritisk reflektion, giltighet (validitet), pålitlighet (reliabilitet) och originalitet ställs på all vetenskaplig forskning, antingen kunskapen är framtagen med kvalitativ eller kvantitativ metod.

I kapitel 2 klargörs skillnader mellan kvalitativ och kvantitativ forskning liksom distinktionen mellan kvalitativ forskning och kvalitetssäkring på ett utmärkt sätt. Tredje kapitlet belyser forskningsprocessen och hur forskaren förhåller sig till förförståelse och teoretisk referensram.

Vidare diskuteras hur beskrivande och tolkande aspekter inkluderas i analysprocessen. De olika analysnivåerna syftar till 1. beskrivning som ökar förståelsen, 2. utveckling

ANNONS

av begrepp och slutligen, 3. utveckling av teoretiska modeller.

Teorigenerering på empirisk grund ges en något undanskymd plats i förhållande till tolkning av data utifrån förutbestämd teori. Författaren varnar för att utge sig för att ha en hermeneutisk eller fenomenologisk utgångspunkt i sin forskning, om man inte har djupa kunskaper i filosofiska spörsmål.

Kapitel 4 belyser principer för strategiskt urval i kvalitativ forskning och extern giltighet eller överförbarhet av resultat från kvalitativa studier. Överförbarhet är en förutsättning för att kunskap skall kunna delas med andra. Författaren framhåller dock det orealistiska i, och begränsningar med, en allmän generaliserbarhet av kvantitativt framtagna resultat. Insamling, transkribering och analys av kvalitativa data beskrivs i kapitel 5–8 på ett överskådligt och informativt sätt. Analysprocessen, som bygger på principer om dekontextualisering och rekontextualisering, diskuteras ingående. I korthet innebär analys av kvalitativa data enligt författaren en identifiering av meningsbärande enheter, som kodas och grupperas, dvs kondensering av innehållet.

Slutligen sker en rekontextualisering genom att delarna sätts samman på ett nytt sätt, dvs nya begrepp och beskrivningar genereras. Författaren poängterar betydelsen av att analysprocessen beskrivs detaljerat i rapporter eller artiklar för att presumtiva läsare skall förstå vägen mellan rådata och det presenterade resultatet, s k intersubjektivitet skall garanteras.

Värdefulla råd rörande avrapportering

Kapitel 9 belyser forskningsprocessens avslutande steg: rapportering av studien. Kapitlet ger många värdefulla råd när det gäller att skriva artiklar och rapporter. Kapitlet 10–13 belyser metoder för dainsamling och fältarbete mer detaljerat, bland annat kvalitativ forskningsintervju, samtal-/intervju med fokusgrupper, »narratives» eller berättelser, case study-design, deltagande observation och aktionsforskning. I kapitel 14 diskuteras de två skilda angreppssätten i forskning i termer av »top-down»- och »bottom-up»-perspektiv. Deduktiv ansats, »top-down», utgår från det generella (teori) för att nå kunskap om

det specifika (empiri), medan forskaren med induktiv ansats, »bottom-up», utgår från det specifika (empirin) för att nå det generella (teori). Författaren menar att dessa positioner, deduktion och induktion, är yterpunkter av forskningsstrategier snarare än ett »antingen-eller». Hypoteser finns även i kvalitativ forskning, men spelar en annan roll än i den traditionella kvantitativa forskningen.

Även denna intressanta diskussion belyses med forskningsexempel från det medicinska fältet. Många brukare av kvalitativa metoder tar avstånd från validitetsbegreppet, vilket bygger på en uppfattning att verkligheten har många versioner som kan vara »sanna» samtidigt.

Etiska frågeställningar

I kapitel 15 diskuteras Malterud, med utgångspunkt i att valideringens mål inte är att bevisa en absolut sanning, på ett berikande sätt olika kriterier för validitet i kvalitativ forskning.

Denna position liknar Kvalés »the validity of the validity question». Kapitel 16 behandlar triangulering som ett sätt att bredda kunskapen inom ett område. Kapitel 17 och 18 behandlar etiska frågeställningar och råd inför mötet med medicinska miljöer, båda viktiga områden i kvalitativ forskning som bör vara i fokus för analys och eftertanke hos varje utövare av kvalitativ (och kvantitativ) forskning.

SAMHÄLLSVETENSKAPLIG FORSKNING

Även denna bok i kvalitativ metodik, som nu presenteras i ny utgåva, välkomnas på det varmaste. Syftet med boken är att stimulera till användande av kvalitativa metoder i samhällsvetenskaplig forskning, vilket den torde göra.

En övergripande utgångspunkt i boken är att metoder inte skall behandlas isolerat utan i förhållande till vetenskapsteori och forskningsdesign.

Författarna av boken betonar att valet av metoder eller kombinationer av metoder i forskning styrs av aktuella forskningsfrågor och forskningsresurser.

Boken riktar sig till studenter inom olika samhällsvetenskapliga ämnen på högskolor och universitet. Jag rekommenderar boken till alla presumtiva »kvalitativa» forskare inom det samhällsvetenskapliga området, både de som ännu är studenter på grund- och forskarutbildningsnivå och de som redan är aktiva forskare och praktiker.

Boken ökar förståelsen för kvalitativ forskning även hos praktiker och inbitna »kvantitativa» forskare.

Inom Nordiska hälsovårdshögskolans breda utbildningsdomän, med stark betoning på kvalitativa metoder inom humanforskningen, bör boken ha en given plats. Jag kan också varmt rekommendera boken som ett komplement till annan litteratur i kurser i forskningsmetodik på psykologprogrammet och i forskarutbildningen liksom för forskningsinriktade yrkesverksamma psykologer.

Ny omarbetad upplaga

Boken, som först gavs ut 1982 och som nu reviderats och omarbetats på initiativ av Harriet Holter, består av tio artiklar som i huvudsak berör olika aspekter av den kvalitativa forskningsprocessen. Författarna till de i boken ingående artiklarna är samtliga forskare inom olika områden av den samhällsvetenskapliga domänen, från kvinnoforskning till organisationspsykologi. Omarbetningen av boken har resulterat i en i stort sett helt ny och mycket aktuell och teori-anknuten bok.

Harriet Holter, professor emeritus vid Center for Kvinnoforskning, och Ragnvald Kalleberg, förste amanuens vid Universitetet i Oslo, de två redaktörerna, inleder boken med var sitt övergripande kapitel om utveckling av kvalitativ samhällsvetenskaplig forskning respektive forskningsdesign och den samhällsvetenskapliga forskningens dubbla dialog.

Initierat om gruppintervju

Två följande kapitel, skrivna av Sigmund Gronmo och Finn Tschudi var för sig, belyser förhållandet mellan kvantitativ och kvalitativ forskning och nödvändigheten av en synsätt mellan dessa metoder.

Anne Sohlberg, Berith Brandth och Stein Bråten beskriver mycket initierat i var sitt kapitel olika metoder för insamling av kvalitativa data, såsom fältarbete och deltagande observation, gruppintervjuer med exempel bl a från kvinnors sjukfrånvaro i livsmedelsindustrin och videoinspelningar med exempel från studier av samspelet mellan mor och barn. Stein Bråten menar att de sista 25 åren har spädbarnets sociala och intersubjektiva färdigheter dokumenterats och analyserats med hjälp av videoinspelningar.

Kapitlet om gruppintervjuer, tycker jag, fördjupad kunskap om denna i metodlitteraturen sparsamt beskrivna dainsamlingsmetod. Gruppintervjuns teoretiska perspektiv, relationer, kontext och praktiska genomförande diskuteras på ett initierat och intresseväckande sätt.

Teoristyrd och datastyrd analys diskuteras

Jette Fog bidrar med ett kapitel om kvalitativ, icke-statistisk representativitet av framtagna resultat och subjektivism kontra objektivitet i forskningen.

Analys och sortering av kvalitativa data diskuteras i de två avslutande kapitlen, varav ett skrivits av Håkon Leulforsrud och Bjorn Hvinden i samarbete och ett av Karl Henrik Sivesind. Distinktionen mellan teoristyrd och datastyrd analys diskuteras på ett intressant och givande sätt.

Analys av kvalitativa data framställs och diskuteras också i termer av att lägga pussel kontra tänkande mot figurbakgrund. Metodologiska principer och praktiska erfarenheter av dataprogram för hierarkisk och strukturell analys av kvalitativa data, diskuteras och värderas. Kvalitativa data beskrivs som representationer av mänskliga handlingar och utsagor.

Avsikten med analys av dessa data är att genom tolkning finna grunderna för aktörers handlingar liksom att förstå avsikter, intentioner och mening med det som kommuniceras.

Genom analys av kvalitativa data kan igenkännbara mönster formas i teoretiska modeller eller som teori.

Informationstät och intressant

Sammanfattningsvis är boken mycket informationstät, intressant och stimulerande att läsa. •